

Отже, ми розглянули загальні методи, які лежать в основі техніко-криміналістичного дослідження документів з урахуванням особливостей їх застосування при дослідженні підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів. Варто зазначити, що дані методи не є руйнівними, а відтак, являють собою фундамент експертного дослідження і застосовуються в першу чергу.

Список використаних джерел

1. Аверьянова Т.В. Методы судебно-экспертных исследований и тенденции их развития: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Академия МВД РФ. – М., 1994. – 45 с.

2. Винберг А.И. Общая характеристика методов экспертного исследования / А.И. Винберг, А.Р. Шляхов // Общее учение о методах судебной экспертизы: Сб. науч. тр. – М. : ВНИИСЭ, 1977. – Вып. 28. – 132 с.

3. Іщенко А.В. Поняття й система методів техніко-криміналістичного дослідження документів: навч. посіб. / А.В. Іщенко, М.Ю. Будзієвський, І.П. Красюк [за ред. С.М. Алфьорова]. – К.: ТОВ «Еліт Прінт», 2011. – 97 с.

4. Колдин В.Я. Криминалистика: теоретическая наука или прикладная методология / В.Я. Колдин // Вестник Московского университета. – Серия 11. – М.: Изд-во МУ, 2000. – № 4. – С. 3-19.

5. Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики / Р.С. Белкин – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1986. – 398 с.

Губіна Є.Н.

ЗАЛУЧЕННЯ ПОНЯТИХ ДО УЧАСТІ У ПРОВЕДЕННІ ОБШУКУ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Обшук – це слідча (розшукова) дія, проведення якої регулюється ст.ст. 234-236 КПК України. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб. Обшук проводиться на підставі ухвали слідчого судді (ч.ч. 1, 2 ст. 234 КК України).

Відповідно до ч. 7 ст. 223 КК України, обшук житла чи іншого володіння особи має здійснюватися з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування цієї слідчої (розшукової) дії. Отже, перед тим, як вирішити питання щодо залучення понятих до участі у проведенні обшуку, слідчий повинен встановити, чи має певне приміщення такий статус.

Легальне визначення термінів «житло» та «інше володіння особи» закріплене у ч. 2 ст. 233 КК України. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим

володінням особи розуміється транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Під час дії КПК 1960 р. важливі роз'яснення з цього питання були надані Пленумом Верховного Суду України у п. 11 постанови № 2 від 28 березня 2008 р. «Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства» [1, с. 409-415]. Зазначалось, що згідно з вимогами ст. 17 Закону від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» необхідно також враховувати, що відповідно до практики цього суду поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать особам, а також офіси юридичних осіб, їх філії та інші приміщення.

При підготовці до проведення обшуку слідчий має здійснити підбір понятих. Ними повинні бути повнолітні особи, здатні правильно сприймати хід і результати цієї слідчої (розшукової) дії. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження.

Порядок проведення обшуку житла чи іншого володіння особи визначений ст. 236 КК України. Аналізуючи її зміст, потрібно зазначити, що процедура участі понятих у цій слідчій (розшуковій) дії законодавцем не визначена. Лише зі змісту ч. 8 даної статті випливає, що понятий має право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

На наш погляд, ст. 236 КК України слід доповнити такими нормами : – слідчий зобов'язаний роз'яснити понятим їх право бути присутнім при всіх його діях; – всі документи і предмети, які підлягають вилученню, слідчий повинен пред'явити понятим і перелічити в протоколі обшуку чи доданому до нього опису з зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак. Такі норми були у ст.ст. 181, 186 КПК 1960 р.

Про проведення обшуку слідчим складається протокол з дотриманням вимог ст. 104 КК України. Перед підписанням протоколу понятим має бути надана можливість ознайомитися з його текстом. Їх зауваження і доповнення зазначаються у протоколі перед підписами.

Уявляється, що ст. 236 КК України необхідно доповнити нормою, як має діяти слідчий, якщо понятими та іншими особами, присутніми під час проведення обшуку, були висловлені зауваження. Така норма містилася у ст. 189 КПК 1960 р. У ній зазначалось, що при наявності в протоколі зауважень на неправильні дії, допущені під час обшуку, слідчий не пізніше двох днів повідомляє про це прокурора, який здійснює нагляд за слідством.

На етапі підписання протоколу обшуку поняті можуть залучатися до

засвідчення деяких фактів. Особа, яка брала участь у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії, може відмовитися підписати протокол. Відповідно до ч. 6 ст. 104 КК України, такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання нею таких письмових пояснень засвідчується понятими, якщо відсутній захисник (законний представник) цієї особи.

Поняті повинні засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям. Йдеться про такі дії слідчого: – перед початком обшуку він пред'явив особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі, ухвалу слідчого судді про проведення обшуку і надав її копію; – слідчий відкривав закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовлялася їх відкрити; – слідчий оглядав та вилучав речі і документи, які мають значення для кримінального провадження тощо.

Деякі науковці вважають, що у окремих випадках недоцільно залучати понятих до участі у проведенні обшуку. Так, наприклад, В. Фастовець пише, що необхідність участі при проведенні обшуку залежить у першу чергу від того, чи має її проведення примусовий характер. Так, при добровільній згоді на проведення обшуку залучення понятих є непотрібним та зайвим, адже протокол слідчої дії з переліком вилучених предметів та документів підписується слідчим та особою, в якій вони вилучались. «Проте у разі примусового проведення обшуку... питання участі понятих залишається актуальним» [2, с. 81].

Така думка нами не поділяється. По-перше, обшук завжди має примусовий характер незалежно від того, надала чи ні особа згоду на проведення цієї слідчої (розшукової) дії. По-друге, поняті повинні бути присутніми вже під час входу слідчого до житла та пред'явлення його власнику копії ухвали слідчого судді про проведення обшуку, тобто до того моменту, коли з'ясується, чи надає він добровільно згоду на його проведення.

У юридичній літературі висловлені тактичні рекомендації щодо участі понятих під час проведення обшуку. Так, наприклад, В. Шарун пропонує перед початком обшуку максимально сконцентрувати увагу понятих на поставленому завданні, визначити їх розташування у приміщенні, де проводиться обшук, забезпечити належне спостереження понятими всіх пошукових дій з самого початку слідчої дії [3, с. 120-121].

Не піддаючи сумніву правильність цих тактичних рекомендацій, О. Булейко зазначає, що «ефективність їх реалізації в повній мірі залежить від особистого ставлення понятого до покладеного на нього завдання, його психо-фізіологічної, моральної готовності реалізувати свої процесуальні права та обов'язки. На практиці ж досягти стовідсоткової уваги та віддачі понятого під час слідчої дії вкрай важко в силу цілого ряду об'єктивних та суб'єктивних причин [4, с. 61].

Вищевказані тактичні рекомендації щодо участі понятих під час проведення обшуку потребують деталізації. Перед початком обшуку слідчий

має роз'яснити понятим особливості їх пересування на місці його проведення. У юридичній літературі відмічається, що пересування на місці проведення обшуку та інших слідчих дій – це наука [5, с. 25; 6, с. 141]. Довільне, неграмотне пересування понятого під час проведення слідчих дій може призвести до пошкодження, знищення слідів злочину або інших небажаних наслідків [7, с. 432-444].

У зв'язку з розглядом даного питання слід звернути увагу на таку обставину. Із буквального тлумачення ч. 7 ст. 223 КК України можна дійти висновку, що обов'язковою є участь понятих при проведенні обшуку тільки у житлі чи іншому володінні особи. Якщо ж приміщення не відповідає цьому статусу, при проведенні у ньому даної слідчої (розшукової) дії залучення понятих не вимагається.

З таким регулюванням не можна погодитися. Слід зазначити, що під час дії КПК 1960 р. поняті залучались до участі у проведенні обшуку у будь-якому приміщенні. Нами поділяється пропозиція А. Котової «законодавчо закріпити обов'язковість залучення понятих до проведення обшуку також у приміщеннях, які не вважаються житлом чи іншим володінням особи» [8, с. 10].

Список використаних джерел

1. Про деякі питання застосування судами України законодавства при дачі дозволів на тимчасове обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання і досудового слідства: постанова Пленуму Верховного Суду України № 2 від 28 березня 2008 р. // Постанови Пленуму Верховного Суду України. – К. : ПАЛИВОДА А. В. – 2010. – С. 409-415.

2. Фастовець В. Інститут понятих. Архаїчне явище чи процесуальна гарантія захисту прав учасників кримінального судочинства? / В. Фастовець // Вісник прокуратури. – 2012. – № 3. – С. 74-81.

3. Шарун В. В. Организационно-тактические особенности производства отдельных следственных действий с участием понятых : дисс. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. В. Шарун. – Калининград, 2007. – 214 с.

4. Булейко О. Л. Участь понятих у кримінальному процесі : монографія. – К. : КНТ, 2010. – 168 с.

5. Маляренко В. Т. Про інститут понятих у кримінальному процесі України / В. Т. Маляренко, І. В. Вернидубов // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 3. – С. 22-27.

6. Лук'янчиков Є. Розвиток інституту понятих у чинному КПК України / Є. Лук'янчиков // Право України. – 2013. – № 11. – С. 137-144.

7. Герасимов В. И. Тактика обыска и выемки / В. И. Герасимов, З. Г. Самошина // Криминалистика : учеб. для высших учеб. заведений. – М., 1996. – С. 432-444.

8. Котова А. А. Інститут понятих у кримінальному провадженні України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / А. А. Котова. – К., 2013. – 19 с.